

AİZANOI'DAN HOROZLU MEZAR

ELİF ÖZER
Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
eoz@pau.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmada Aizanoi antik kenti kuzey nekropolis'inde bulunan bir mezar ve buluntuları değerlendirilecektir. Mezar 2012 yılında yapılan kazıda bulunmuştur. Kist mezar olup, bir erkek ve olasılıkla bir kadına aittir. Mezardaki gömü tipi inhumasyon'dur. Mezar buluntuları olan terrakotta bir horoz ve kuş figürini, grotesk bir erkek başı, bir kandil, demir civiler ve cam unguentairumlar bu makalede değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aizanoi, horoz, mezar, nekropolis, kuş.

A GRAVE WITH A COCK FROM AIZANOI

ABSTRACT

In this study, the grave and grave objects which were found in the Northern Necropolis of the antique city of Aizanoi will be evaluated in general terms. The grave was discovered during an excavation in 2012. Being a cist grave, it belonged to a man and possibly to a woman. The type of burial used in the grave is inhumation. The grave findings are a terracotta cock, bird figurines, a grotesque figurine of a man, a lamb, iron nails, glass *unguentarium* which are also evaluated in this paper.

Keywords: Aizanoi, cock, grave, necropolis, bird.

GİRİŞ

İç Batı Anadolu bölgesinde, Kütahya ilinin 48 km güneybatısında ve Çavdarhisar ilçesinin sınırları içinde yer alan Aizanoi, antik Çağ'da Phrygia Epiktetos bölgesinde ve Rhyndakos Çayı'nın Penkalas kolu üzerinde kurulmuştur (Fig. 1). Roma döneminde Phrygia bölgesinin önemli kentlerinden biri olup, MS. 1. yy.dan itibaren kentte yoğun imar faaliyetleri başlatılmıştır. Aizanoi dini ve politik gücü sayesinde Roma'nın bölgedeki topluluklarla ilişki kurmasında rol oynamış gibi görünür. Antik çağın şimdiye kadar bilinen tek örneği olan aynı aks üstünde tasarlanmış Stadion-Tiyatro kompleksinde olasılıkla çevredeki kentlerin de katıldığı oyunlara ev sahipliği yapmıştır. 13. yy.da ise Germiyanoğulları Beyliği'ne dâhil olan Çavdarlar'a ev sahipliği yapmıştır. Çavdarlar kendi yaşamlarından kesitler sunan graffittoları gerek daha pagan çağların önemli dini merkezi Zeus tapınağına gerekse kapı tipi mezar taşlarına çizerek hem sosyal yaşamları hem de sanatları hakkında dikkat çekici ürünler vermişlerdir. 19. yy.dan itibaren Anadolu'daki diğer antik kentler gibi Aizanoi da seyyahların ilgisini çekmeye başlamış, ancak bilimsel olarak ilk kez 20. yüzyılın ikinci çeyreği yani 1928-29'larda araştırmalar başlamıştır. 1970'lerden itibaren Alman arkeologlar kesintilerle de olsa 2011 yılına kadar kazı ve araştırmaları sürdürmüş, 2011 yılından itibaren de Pamukkale Üniversitesi adına çalışmalar yürütülmeye başlamıştır.

Bu çalışmada Aizanoi'da 2012 yılında kuzey nekropolis'te (Fig 2-3) tespit edilen bir mezarı; buluntularıyla değerlendirip, mezar eşyalarının sembolik anlamlarını inceleyeceğiz. Ölüm biyolojik bir süreçtir, ancak kültürel bir olgu olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Ölüm geçmişte, şimdi ve gelecekte toplumsal yapının kurumsallaşmış boyutlarından biridir (Talas 2009, 59). Ölülerin sergilenmesi, yakılması, bir kayık üstünde suya bırakılması, ağaç üzerinde çürümeye terk edilmesi ve daha sonra kemiklerinin toplanıp gömülmesi veya kafatasının alınıp saklanması; yıkanması, süslenmesi, boyanması veya mumyalanması; çiğ, pişirilmiş veya çürümüş olarak yenilmesi; ölüne üstüne anıtsal mezar yapılması veya üstünün sadece çakıl, vb. şeylerle örtülmesi; mezarına yiyecek, süs eşyaları, av araçları, vb. bırakılması gibi ölüme ilişkin inanış ve pratiklerin çeşitliliği ve farklılığı ölümün kültürel yönünü gösterir (Roux 1999; Altuntek 2010: 16; Altuntek vd. 2014: 73). Yapılan araştırmalara göre, toplumlarda ölüm karşısındaki tutum; dine bağlı olup olmamaya, işgal edilen sosyal statüye, alınan eğitime, yaş ve cinsiyete göre değişim gösterebilmektedir. Ölüm kaygısına bağlı olarak ortaya çıkan ölüm karşısındaki tutum insanları bireysel ve sosyal olarak etkileyebilmektedir. Ölüme ilişkin tüm inanç ve ritüeller sosyal yaşamla iç içedir ve toplumun kolektif benliğindeki kültürel kodları içerirler (Talas 2009: 59). Bu kültürel simgeler ve ölüme dair ritüeller toplumsal yapıdaki statü, ırk, etnik, sınıf, toplumsal cinsiyet farklılıkları hakkındaki düşünceyi de yansıtmaları (Altuntek 2010: 17) bakımından önemlidir.

Ölümlerle birlikte her şeyin bitmediğini düşünen Aizanoi'un Roma dönemindeki sakinleri mezarlarına çeşitli eşyalarla gömülerek muhtemelen ölümün sadece bir mekân değiştirme, bir hayatın sonlanıp, başka bir hayatın başladığına inanmışlardı. 2012-2014 arasında kuzey nekropolis'te tespit edilen mezarların çoğunda bazı eşyaların örneğin terrakotta ya da cam *unguentarium*lar, kandiller ve sikkelerin standart bulunması o

toplumun ya da dönemin ölüm hakkındaki kollektif benliğini işaret etmektedir. Bununla birlikte mezarlarda tespit edilen bazı hayvan figürleri ve bazı diğer eşyalar mezar sahibi ya da sahiplerinin statüsü, etnik kimliği, cinsiyeti gibi farklılıkları yansıtmaktadır. Bu makalenin öznesi olan Horozlu Mezarda da bu tür bir değerlendirme yapılacaktır.

Horozlu Mezar olarak adlandırılarak yapay bir kimlik verdiğimiz mezar Aizanoi Kuzey Nekropolis'te 2012 yılında D9A açmasında tespit edilmiş ve *Mezar 3* adı ile numaralandırılmıştır (Fig. 4-5)¹. Pişmiş toprak, kare ebatlı plakalar ve harçla sandık biçiminde örülmüş, kapak olarak mavi damarlı mermer dikdörtgen blok taşlar kullanılmıştır. Sandık Mezar (Kist Mezar) formuna giren mezarın zemini sıkıştırılmış topraktır. *İnhumasyon* gömü yapılmış ve ikisi de oldukça kötü durumda olan; sadece birkaç kemik kalmış iki birey üst, üste dorsal yatırılmış halde bulunmuştur. Üst tarafta bulunan birey 35-40 yaşlarında bir erkek ve daha alt kısımda yatan sadece birkaç kemiği korunmuş erişkin bireydir, ancak yeterli veri olmadığı için cinsiyeti tayin edilememiştir (Fig. 6-7)². Birey kuzey-güney yönünde yatırılmış olup, ayakları güneye bakar.

Mezarın kuzeyinde 7, güney köşesinde 4 adet tespit edilen demir çiviler üstte yatan erkeğin ya da her iki bireyin ahşap *torus* üstünde yatırılarak defnedildiğini işaret eder (Fig. 8-9). Demir çivilerin yüksekliği 4-5 cm arasında değişir. Mezarlarda bulunan bu tür demir çivilerin, ölünün yatırıldığı ahşap sanduka ya da sedye için kullandığı düşünülür (Watson 2003: 16). Bununla birlikte bazen mezar eşyaları veya hediyelerinin konduğu ahşap sandıklara da ait olabilirler. Kabara gibi yani iri başlı kısa çiviler genelde deri ayakkabı ya da botlarla ilgili görülür (Barber-Bowsher 2000: 137, Fig. 99, T. 132). Alfaye-Villa (2009: 428) mezarlardaki bazı çivilerin fonksiyonellikten ziyade başka amaçları olduğunu önermiştir. Bu tür çiviler ya burkulmuş ya da bir sanduka veya kline'ye tutturacak özellikte olmayıp çok büyük ölçülerde yapılmıştır. Örneğin Olynthos Nekropolis'ndeki mezarlardan bazılarında 10-15 cm ebatlarında çiviler bulunmuştur (Alfaye-Villa 2009: 428, dn. 7). Mezarlarda az sayıda ve bu tür büyük ebatlı veya burkularak konmuş çiviler ya apotropaik amuletler olarak öteki dünyada öleni kötü güçlerden korumak için ya da ölenin geri dönerek yaşayana zarar vermesini engellemek için konulmuş olmalıdır (Alfaye-Villa 2009: 432). Günümüz Tekirdağ yöresinde ise ölen kişinin ardından yere çivi çakılmaktadır (Artun 1998: 22). Aizanoi Horozlu Mezarda bulunan çivilerin konumlarına bakıldığında; mezarın köşelerinde tespiti; ahşap bir sedye (*feretrum, torus*) ile alakalı yani sembolik bir anlamdan ziyade fonksiyonel olduklarını düşündürmektedir. Bununla birlikte pek çok kültürde örneğin Tatar Türklerinde ölünün göğsüne hemen bıçak veya makas gibi demir nesne konulur. Bunun demirin kötü ruhları kovma niteliğine sahip olduğundan kaynaklanan bir inanç kalıntısı ile ilgili olduğu düşünülmüştür (Çetin 2008: 158). Tekirdağ yöresinde günümüzde de ölünün karnının üstüne, içine şeytan girmesin, ardından birini götürmesin, şişmesin diye bıçak, demir, makas vb. konur (Artun 1998: 21). Antik çağda da mezarlarda

¹ 1028.470 m kot ile 1027.910 m kot arasında tespit edilmiş 1.14 m derinlikte sıkıştırılmış zemin toprağına ulaşılması ile mezarda çalışmalar tamamlanmıştır. Pişmiş toprak plakaların ölçüleri: 35.5 x 35 x 34.5 cm, kal: 4.9- 4.3 cm arasındadır. Mezar ölçüleri 2.70 x 1.51 cm'dir

² Bu bilgi Doç. Dr. H. Üstündağ tarafından hazırlanan Aizanoi İskelet Raporundan alınmıştır. Sayın Doç.Dr. Handan Üstündağ'a bilgilerini paylaştığı için burada tekrar teşekkür ederiz.

bulunan demir çivi ve benzeri objeler aslında Tatar Türklerinde ve pek çok kültürde olduğu gibi kötü ruhlarla karşı öleni korumak için apotropaik amaçla da yerleştirilmiş olabilir.

Mezarın ortasında bir adet sikke³ bulunmuştur (Fig. 10). Sikkenin ön yüzünde imparator büstü, solda altta kontrmark olarak *Ares* büstü vardır ve MS. 2.yy. sonlarına (Lucius Verus ya da Commodus dönemine) tarihlendirilmiştir (Köker 2013: 139, Kat. 9). İkinci bir sikke ise mezarın kuzeyinde tespit edilmiştir⁴. Sikkenin ön yüzünde II. Constantius portresi arka yüzünde ise çelenk olup, MS. 355-361 arasına tarihlendirilmiştir (Köker 2013: 143, Kat. 40). Antik Yunan ve Roma ölü gömme adetlerinde ölünün ağzına sikke yerleştirilmesi; *Styx* Nehri'nden ölünün ruhunun geçmesi için kayıkça *kharon*'a verilen küçük bir ücret olarak bilinmektedir (Kurtz ve Boardman 1971: 211; Verrmeule 1979: 212, 7). *Kharon* mitine dair en erken veriler ise Klasik ve Hellenistik çağlardandır (Grinder Hansen 1991: 208). Örneğin Phokis'deki Teithronion'dan MÖ yaklaşık 500'lere tarihlenen bir yazıtta *kharon* ölümü ifade eden bir kelime olarak geçer (Peek 1955: 414, no. 1384). *Euripides* (Heraclidea, 430-34; Alkestis, 254, 361) ve *Aristophanes* (*Lysistrata*, 604-607) ise *Kkaron*'u ölüm figürü olarak tanımlamıştır. Bu kaynaklarda *kharon*'un yeraltı dünyasına gidenlerden para talep ettiğine dair bir ifade ile karşılaşılmaz. *Aristophanes*'in MÖ. 405 yılına ait Kurbağalar isimli komedisinde (140. 270) ise *kharon*'a verilen ücret iki *obol* olarak belirtilmiştir (Grinder Hansen 1991: 209). *Strabon*, *Argolis* kıyısındaki *Hermione* sakinlerinin *kharon*'a geçiş parası vermediğini; yeraltına bir kanyondan ulaştığını belirtmiştir (8. 6. 12). Arkeolojik kanıtlara bakıldığında ise *kharon* ilk kez MÖ. 5.yy. beyaz zeminli *lekythos*larda bir kayıkta *Hermes* ile gelen ölüyü kabul eder şekilde tasvir edilmiştir (Kurtz 1975: 63-64, 66, 215, 218, 221, 283). Mezarlarda bulunan *kharon* sikkelerinin şimdiye kadar bilinen en erken örnekleri ise MÖ. 5.yy.ın 2. çeyreğine aittir (Grinder Hansen 1991: 210). Bu sikkeler genelde ölünün ağzına yerleştirilmiş bazense eline veya vücudun herhangi bir yerine konmuştur. Bu ritüelin Avrupa'da Ortaçağ içlerine kadar devam ettiği bilinir (Grinder Hansen 1991: 215). Antik Yunan ve Roma toplumları dışında mezarlara sikke ya da madeni para koyma adeti başka kültürlerde de vardır, örneğin Keräşen Tatarları *Yer İyesine* diye mezara madenî para atarlar (Çetin 2008: 159). Aizanoi antik kentinin yakındaki Simav çevresinde günümüzde mezar kazılırken veya cenaze mezara konulduktan sonra kemik çıkması halinde içine bozuk para atılır. Bu, burayı parayla aldım demektir (Başhan 2010: 21).

Aizanoi Horozlu Mezarında bulunan iki bronz sikkeden biri yukarıda da belirtildiği gibi MS. 2. ve 4. yy. 2. yarısına tarihlendirilmiştir (Köker 2013: 139). Mezarda iki birey ve iki sikke olması; ilk bakışta MS. 4. yy. tarihli sikkeyi, üste defnedilen 35-40 yaşlarındaki erkekle, MS. 2.yy. olanı ise alttaki erişkinle alakalı gösterse de mezardaki diğer eşyaların form ve üslubu, mezar kapağı taş blokların parçalanmış halde bulunuşu ve iskeletlerin çok az kısmının sağlam kalışına göre değerlendirilirse; her iki bireyin de MS. 2.yy. içinde defni makul olup, 4. yy. sikkesinin mezar soygunu ya da üstteki topraktan gelmesi daha olasıdır. Mezar eşyalarının üstteki birey ile aynı kodda tespiti, bizi MS. 4. yy. gömü fikrinden

³ A12.D9A.S08, ön yüzde İmparator büstü, solda altta kmk.: Athena büstü, solda AIZ yazmaktadır, arka yüz silik durumda olduğu için okunamamaktadır.

⁴ Env. No: A12.D9A.S09

uzaklaştırır. Daha detaya inilirse; eğer MS. 4.yy.da bu mezara bir erkek gömülmüş ve sikke de *kharon* ücreti olarak verilmişse bile, neden 4. yy.a ait başka herhangi bir mezar eşyası ile karşılaşılmıyor? Eğer gömü yapılacak hiçbir toprak parçası olmasa, bu mezara yer ihtiyacı yüzünden defin yapılmış ve evet bir sikke dışında başka bir eşya koyulması tercih edilmemiş denilebilir, ancak her yer toprak ve bir mezar için yer sıkıntısı çekilmesi pek imkan dahilinde değil gibi. Peki, MS. 2.yy.da bu mezara çok özel, belki kutsal biri gömülmüştü; MS.4.yy.da dahi Aizanoi'da yaşayan pek çok kişi ile birlikte 35-40 yaşlarındaki bu erkek de bunu biliyordu ve bu nedenle bu mezara gömülmeyi istemişti diye düşünelim. Bu tür kutsallık statüsüne sahip bazı bireyler toplumlarda hep var olmuştur. Mezarlarına veya hemen çevresine onun kutsallığına saygı ve öteki dünyada bir arada olma gibi çeşitli sebepler yüzünden gömülenler olmuştur. Ama bu durumda mezara daha fazla bireyin defnedilmesi daha mantıklıdır oysa bizim örneğimizde tek bir gömü vardır hatta mezarın çevresinde de MS. 4.yy. özellikleri gösteren başka hiçbir mezar ya da eşya yoktur. Sonuç olarak yukarıda da ileri sürüldüğü gibi bu 4. yy. sikkesinin kaza ile mezara düşme ihtimali yüksektir. MS. 2.yy. ait sikke ise mezar sahibi/sahipleri için Hades'e geçişinde *Kharon*'a vermesi için yakınları tarafından yerleştirilmiş olmalıdır.

Mezarda 3 adet cam *unguentarium* parçası bulunmuştur (Fig. 11-12). Üçü de üstte yatan 35-40 yaşlarında erkeğin başına yakın yerdedir. Bunlar mavi-yeşil renkli zarif cam *unguentarium* parçalarıdır. Ağız kısımları dışa taşkın dudaklı ince uzun boyunludur. Birinin gövdesi belli olup, torba formudur⁵. Mezarlara MÖ. 4.yy.'dan itibaren pişmiş toprak *unguentarium*lar konmaya başlamış, daha erken tarihlerde ise *lekythos*lar tercih edilmiştir (Kurtz ve Boardman 1971: 164-165.). *Unguentarium*, günlük hayatta parfüm, yağ, bal, sirke konulan ve cenaze törenleri sırasında mezar hediyesi olarak kullanılan küçük şişecikler olup (Civelek 2006: 49), Roma döneminde serbest üfleme tekniğinde cam *unguentarium*lar MÖ. 50 civarında üretilmeye başlamış ve MS. 2.-3. yüzyıllarda da kullanımı devam etmiştir (Isings 1957: 1-5). Aizanoi Horozlu Mezarında bulunan cam *unguentarium*lar form olarak (Öztürk ve Can 2007: 117,) MS. Geç 2.-Erken 3. yy. geleneğini yansıtır. Mezardaki 2.yy. sonlarına ait sikke de *unguentarium*ların tarihi ile uyur. Muhtemelen içleri güzel kokulu sıvılarla dolu bu zarif cam *unguentarium*lar ölü ya da ölülerin (2 birey) üstüne saçıldıktan yani *libasyon*'dan sonra mezara boş bırakılmışlardır. Anderson-Stojanovic (1987: 121), mezarlardaki *unguentarium* sayısının törene katılan kişi sayısını işaret ettiğini önerir. Bu öneriye biz de katılıyor ve Aizanoi Horozlu Mezarda defin sırasında yapılan libasyonun ölülerin en yakını olan üç kişi tarafından gerçekleştirildiğini düşünüyoruz.

Terrakotta horoz figürini (Fig. 13-14) 35-40 yaşlarındaki erkeğin başına yakın bir yerde tespit edilmiştir⁶. Gagası hafif kırılmış, ancak onun dışından sağlam bulunmuştur. Kalıp tekniği ile yapılan horozun ibiği üçgen şeklinde dilimlere ayrılmış, kapalı kanatları yukarı kalkık ve ucu aşağı doğru kıvrık işlenmiştir. Kuyruğu uzun olup, birbirinden ayrılcaklar silindirik kaide üzerinde yükselir. Başında, gagasında, kanat ve kuyruğunda

⁵ Env. No: A12.D9A.KB08. Eserin h: 7.5 cm, ağız çap: 1.8 cm, boyun çap: 1 cm, cid. kal: 0.5 mm'dir. Env. No: A12.D9A.KB09 ve Env. No: A12.D9A.KB10.

⁶ Env. No: A12.D9A.PT32 Figürin disk biçimli 1.8 cm. yüksekliğinde bir kaide üzerindedir. Hamuru devetüyü renginde, mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık dokulu, orta kalitede pişirilmiştir. **Buluntu Yeri:** A12.D9A.M03, **Buluntu Kodu:** +1028.280 m. **Ölçüleri. yük:** 10.4 cm., **uz:** 10.5 cm., **gen:** 3.9 cm., **c.k:** 0.5 cm.

kırmızı boya izleri vardır. Mezarlarda sık bulunan terrakotta hayvan figürlerinden bazılarının çocuk mezarlarında tespiti (Kasapoğlu 2012b: 191) yüzünden bunlar genelde çocuk oyuncacı olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte Aizanoi Horozlu Mezarına defnedilen her iki bireyin de erişkin hatta birinin 35-40 yaşlarında bir erkek oluşu; horoz figürünün oyuncak olma ihtimalinden kısmen uzaklaştırır. Ancak bu noktada şunlar da akla gelmelidir; mezar sahibinin erişkin erkek olması mezarına oyuncacı ile gömülmesine bir engel midir, oyuncaklar sadece çocuklarla mı ilgili olmalıdır, erişkin olduğu andan itibaren oyuncaklar anlamını yitirir mi? Çocukluğunuzdan kalan özel bir oyuncak olarak ölümden sonra devam edecek hayatınıza onu götürmüş olabilirsiniz. Horozun sadece bir oyuncak olma ihtimalini unutmaksızın biraz da diğer anlamlarını irdelemek gerekir.

Antik çağda Perslerin horoz dövüşüne olan ilgisi bilinmekte ayrıca Zoroastrian kültüründe tavukların şeytana karşı tanrının koruyucu rolünü oynadığı ileri sürülmektedir (Zeuner 1963). MÖ. 7.yy.da, horoz dövüşünü çok seven Persler, Yunanlılara horozu tanıtmış ve Yunanlıların sosyal hayat ve mitlerinde görülmeye başlamıştır (Pollard 1977). Roma'ya ise Güney İtalya'daki Yunan kolonilerinden ve kuzeyden ulaştığı düşünülür (Zeuner 1963). Horoz dövüşünü bir eğlence aracı olarak gören Romalılar onu pek çok dini ritüel ve kehanetlerinde de kullanmıştır (Aldrovandi 1963).

Antik Yunan'da horoz *khthonik* bir figürdür. Sağlık tanrısı Asklepios ve şarap tanrısı Dionyosos'un kutsal hayvanları arasında olup (Mackay 1994: 155), tanrı Mithras'ın gizemlerinde de 6. derecenin sembolüdür (Khashab 1984: 216). Bu üç tanrının da *khthonik* yönü vardır. Asklepios kültüründe horoz adağının güzel örneklerinden birini Sokratesin ölüm anında Krito'ya söylediği cümlede yakalayabiliriz: "Krito, Asklepios'a bir horoz borcum var (ağrısız bir ölüm için); borcumu ödemeyi unutmazsın değil mi?" (Platon, Phaidon, 118a). Asklepios'a genelde horoz adanmıştır (Tahberer 2005: 12) ve bu açıdan günümüz Türkiye'sinde sağlıkla ilgili adakların genelde horoz olması rastlantısal değildir. Örneğin Siirt Şirvan'da, göz rahatsızlığı yaşayanların Şirvan'a giden yol üzerindeki bir mağaraya giderek horoz kestikleri bilinir (Karakaş 2012: 2156).

Yunanca adı *Alektron* olan horoz Yunanistan'da ergenliğe geçişi de sembollerinden biridir. Mitolojide ise savaş tanrısı *Ares*'in arkadaşı olup, *Ares*'in tanrıça *Aphrodite* ile olan beraberliğinde görevi güneşin (*Helios*) doğmasını ve *Hephaistos*'a bildirmesini engellemektir. Ancak *Alektron* uyuyakalır ve *Ares* tarafından bir horozla çevrilerek her sabah güneşin doğuşunu öterek haber vermekle cezalandırılır (Csapo 2006: 16, 18). Antik Yunan'da sosyal bir statü simgesi (Mackay 1994: 155) de olan horoz aynı zamanda *Erastes*'den, *Eromenos*'a⁷ bir sevgi hediyesi olarak da bilinir. Elinde horoz ile betimlenen terrakotta erkek figürlerinin hep genç gösterilmesi belki de *Eromenos* ile alakalıdır. *Erastes*, *Eromenos* sevgisinin iyi örneklerinden biri de *Zeus* ve *Ganymedes* mitidir. *Troya* kralı *Tros*'un oğlu *Ganymedes* dünyadaki en güzel ölümlü oğlan olarak bilinir (Dowden 2006: 49). *Zeus* zorla kaçıtır ve babası *Tros*'a ölümsüz atlar hediye eder. *Ganymedes*'in rolü, *Olympos*'ta *Zeus*'a şarap servisi yapmaktır. Arkeolojik verilerde örneğin Klasik Çağa ait bir

⁷ *Erastes*: Antik Yunan'da 18 yaşın altındaki genç erkekleri (*eromenos*) hayata hazırlayan, onlara yol gösteren 20'lerin ortası ile sonlarında olan olgun erkek demektir bkz: Dover 1978. I 4: 16.

krater'de de *Ganymedes* genelde horoz ile gösterilmiştir (Beazley 1963: 206, 124). Elinde horoz ile betimlenmiş genç erkek figürünleri mezarlarda olasılıkla mezar adağı olarak sıkça bulunmuş olup (Mackay 1994: 155), *Boetya*'dan da güzel bir örneği vardır (Higgins 1969: Cat. 874). Bu horozlu genç erkek tasvirleriyle Arkaik çağdan itibaren karşılaşılır. Örneğin MÖ. 6.yy.a tarihlenen siyah figür *amphora*'da genç erkek elinde iki horoz ile gösterilmiştir (Beazley 1956: 134).Anlaşılan antik çağ Yunanistan'ında horoz hem güneşi yani ışığı, aydınlığı yeni bir günü haber veren hem erkek saldırganlığını hem de *Ganymedes* hikâyesinden yola çıkarak sevilene verilen bir hediye ile olasılıkla erkek ölümünü simgelemektedir.

Horozun Türk halk inançlarındaki yeri de çok önemlidir. Alevilikte, Sema'da horozların piri olduğuna inanılır ve zamansız ötmesi ise iyi sayılmaz (Kalafat 2004: 3). Mersin yöresinde yaşayan Tahtacılar arasında sabaha karşı öterek insanlara sabah olduğunu haber veren horozun, bu haberi aynı vakitlerde gökyüzünde sesini duyduğu Cebrail adlı melekten öğrenmiş olduğuna inanılır ve bu yüzden de horoza "Cebrail" ya da "Cebrail kurbanı" denilir (Çıblak 2005: 159). Bunun nedeni ise mitolojik kutsal bir bilgiye dayanır. Horozun Cebrail'in teninden damlayan terden oluştuğuna inanılır (Önal 2013: 355). Hikâyeye göre, "*insanlar dünyada yokken Cebrail dünyayı muallakta yetmiş bin yıl gezmiştir. Yetmiş bin yıl sonra yorulmuş, tutunacak bir dal bulamamıştır. Sadece zeytin ağacının dalı varmış, o dala konmuş. Zeytin ağacının kutsallığı buradan geliyormuş. Cebrail zeytin ağacında eğlenirken yorgunluktan terlemiş, terleri dökülmüş, dökülen terler köpük, köpükten yumurta olmuş. Tavuk yumurtasından civcivler olmuş. Tavuk ve horoz cinsi oradan türemiş. Horoz kurbanına Cebrail adı verilir ve onun ruhuna bağışlanır*". (Önal 2013: 357). Cebrail'i simgeleyen horoz kesmek kutsallığı yenilemek anlamına gelir ve özellikle beyaz horoza çok saygı gösterilir. XVI. yüzyıldan kalma iki yazma nüshada geçen minyatürlerde miraç resmedilirken "arş-ı a'lâ"da meleklerin saygı gösterdiği beyaz horoz görülür. Bu inanç bir yönüyle Zerdüştlüğün izlerini taşır (Önal 2013: 356). Alevilikte Nevruz yani 21 Mart dünyanın yaratıldığı ve Hz. Ali'nin dünyaya geldiği gün olarak kabul edilir ve kurban olarak horoz kesilir. Horoz kanatlı olduğu için Hz. Cebrail ifadesi kullanılır ve kurbanların en büyüğü olduğuna inanılır (Önal 2000: 7). Aizanoi antik kentinin yakındaki Simav çevresinde günümüzde horozun vakitsizce ötmesi, alışılmadık davranışları ölüm belirtisi olarak yorumlanır (Başhan 2010: 24). Zerdüştlük'te ise horoz öterek insanları ibadete uyandırdığı için kutsal hayvan sayılır (Akman 2012: 5). Yezidilik'te kutsal ve her şeyin yaratıcısı durumundaki "Melek Tavus" horoza benzer şekilde tasvir edilmiştir (Oktik-Nas 2005). Çinlilerde de kutsal kabul edilen horozun cenaze ritüellerinde kullanılması (Groot 1901 IV: 227) dikkat çekicidir. Çinlilere göre şafak vaktinde öten horoz, güneşi simgeler, aynı zamanda yang, güney, ateş ile ilişkilidir. Cenaze törenleri sırasında horoz bulundurulur, çünkü horozun ruha güç verdiği ve kötülüklerden koruduğu düşünülür. Horozun ibiğinden alınan kanın hayat enerjisi olduğu ve ölen kişiyle temas sağladığına hatta bazı ruhların horoza dönüştüğüne inanılmıştır. Irak Türkmenlerinde ise horozun ötüşü ile günün ağarması, ışığın karanlığı yenmesi anlamına gelir. Horoz ötüşü ile cinler, kötü ruhlar ortadan kaybolur. Eğer kaybolmazlarsa onların ışıklı dünyada canlı kalamayacaklarına inanılır (Önal 2003: 233-284).

Hristiyan kiliselerindeki çan kulesinin tepesinde genellikle madeni bir horoz, rüzgârın hangi yönden estiğini göstermek için yerleştirilmiştir. Rüzgârın hangi yönden estiğini görmek burada simgesel anlamda da anlaşılabilir: etrafınızdaki işaretlere dikkat edin demek anlamına da gelmektedir. Diğer din ve kültürlerde olduğu gibi horoz gün doğarken öter, yeni günün başladığını haber verir ve Hristiyanları Tanrı'nın armağanı olan zamanı iyi ve bilinçli kullanmaları konusunda uyarır. İncil'de de horozun bir hikâyesi vardır. Hz. İsa, kendisine büyük vaatlerde bulunan öğrencisi Petrus'a şu kehanette bulunur: “*Daha horoz ötmeden beni üç defa inkâr edeceksin*”. (İncil, Matta: 26).

Horozun antik çağdan günümüze kadar anlamını irdeledikten sonra yeniden *Aizanoi* Horozlu Mezarındaki figürine dönülürse; mezarda yatan iki kişiden birinin 35-40 yaşlarında bir erkek olduğunu biliniyor, diğerinin cinsiyeti hakkında sadece yorum yapılabilir. Horoz yukarıda incelendiği üzere tarih boyunca hep erkeklerle anılan *khthonik* ve haberci bir figürdür. Antik Yunan mitinde *Zeus*'un taşıdığı genç *Ganymedes*'in elindeki horoz hem sevilene verilen hediye hem öteki dünyaya geçişi simgeler. *Aizanoi* Horoz figürünün de 35-40 yaşlarındaki erkeğin mezarına konusu muhtemelen seven tarafından sevilene verilen ve öteki dünyaya geçişi sembolize eden bir eşyad olması ile alakalıdır. Geçmişten günümüze tüm kültürlerde horozun bir diğer anlamı ışığın karanlığı yenmesidir. Mezara konan horoz mezardaki bu erkeği gittiği öteki dünyada kötü ve karanlık güçlere karşı korumak adına da yerleştirilmiş olabilir. Peki, yukarıda daha önce yazdığımız gibi hiçbir sembolik anlamı olmaksızın sadece bu erkek için anısı olan bir oyuncak olması yüzünden öteki dünyaya giderken mezarına konmasını vasiyet etmiş ve sırf bu yüzden yerleştirilmiş olabilir mi? Bazı durumlarda herhangi bir objeyi detaylandırarak çok fazla anlam yüklemek bilgiden de uzaklaştırabiliyor ve belki de bu horoz son derece basit bir nedenle mezara konmuştu diye düşünülebiliriz.

Mezarda ve bireyin başının yakında bulunan bir diğer eşya terrakotta güvercin figürüdür (Fig. 15-16)⁸. Kalıp tekniği ile yapılan kuşun hamuru açık kiremit renginde olup, üzerinde kırmızı boya izleri vardır. Mika ve mineral katkılı, sık dokulu, mat yüzeyli ve iyi kalitede pişirilmiştir. Mezarlara güvercin ve benzeri kuş figürünü konması, mezar taşlarına kuş çizilmesi antik Yunan ve Roma dünyasında yaygındır. Kuşların hayattan ölüme geçişteki yolculuğu sağladığı düşünülmüş hatta özellikle çocukların ölümden sonraki hayatlarına eşlik eden arkadaşlar olarak görülmüşlerdir. Kuşlar ölenlerin kanatlı ruhları ile uçarak, onlara eşlik eden iyi arkadaşlardır (Oakley 2003:180). Yunan mitolojisinde *Hades*'e inmek için bir geçitten geçildiği ve geçidin yolunu bulmak için iki güvercinin kılavuzluk ettiğine inanılmaktadır. Eski Mısır'da ise insan canını kanatlı, uçan bir şey olarak algılanmıştır (Altınkaynak 2003). Erken Orta Çağ'da Doğu ve Batı Türklerine ait mezar duvarlarında ve mezar taşlarında betimlenen doğal kuş figürlerinin de ölen kişinin ruhunu temsil ettiği ve ölen bir kuşa dönüşüp göğe yükseldiği düşünülmüştür (Çeşmeli 2015). Tatar Türklerinde atalarının canı kuşa benzetilmiş, Kazan Tatarlarında ise ölünün canının, kırkıdan sonra Perşembe günleri kuş veya kelebek kılığında döndüğüne inanılmıştır (Çetin 2008: 166).

⁸ A12.D9A.PT33 Ölçüleri: h: 7.6 cm, ölç.gen: 4.4 cm, ölç.uz: 7.1 cm, cid.kal: 0.3 cm'dir

Gerek antik çağda gerekse günümüze kadar olan süreçte pek çok kültürde kuş *khthonik* bir figür olarak geçer. Ya öleni öteki dünyaya taşıyan, ya ona eşlik eden ya da ruhu kuşa dönüştürür. Aizanoi Horozlu Mezarındaki terrakotta güvercin figürünü ya 35-40 yaşlarındaki erkek ya da mezardaki diğer birey için, o'nun/onların ruhunu öteki dünyaya taşımak için bir aracı olarak mezar sahiplerinin yakınlarınınca yerleştirilmiş olmalıdır.

Mezara yerleştirilen bir diğer eşya ise malzemesi yine terrakotta olan grotesk figürün başıdır (Fig. 17-18)⁹. Tam bulunan baş bir erkeğe ait olup, saçları geriye doğru atılmış, başında kulakları ve alını açıkta bırakan bir başlık yapılmıştır. Kaşları, burnu, elmacık kemikleri, ağız ve çenesi belirgin ve sivri şekilde işlenmiştir. Yüzü abartılı, çirkin ve gülüyor gibidir. Kalıp tekniğinde yapılmış ve ön ile arka kalıp daha sonra el yardımıyla birleştirilmiştir. İç kısımdaki birleşme yerlerinde parmak izleri görülmektedir. Koyu devetüyü renginde, mika katkılı, ince kumlu, sık dokulu hamur yapısına sahiptir. Dış yüzeyinde kırmızı boya izleri vardır, ancak tahribat nedeniyle dökülmüştür. Bu başın da mezar sahiplerini kötü güçlerden korumak için bir nevi amulet olarak bırakıldığını düşünüyoruz.

Mezardaki kırık kemik obje ise saç tokası/iğnesi ya da giysi tokası olmalıdır. Sadece baş ve gövdenin bir kısmı sağlam kalmış, ancak ucu kırıktır (Fig. 19)¹⁰. Bu kemik obje mezardaki ikinci bireyin cinsiyeti hakkında biraz ipucu veriyor gibidir. Şöyle ki bu tür kemik objeler kadın mezarlarında çok daha fazla bulunmuştur (Kasapoğlu 2012a: 171, 172). Bu duruma mezara gömülen 35-40 yaşlarındaki kişinin eşi olma ihtimali vardır ama bu bilgi sadece bir olasılığın ilerisine gidemeyecektir çünkü cinsiyet tespitini kemiklerden yapabilmek mümkün olamamıştır.

Son olarak mezarın en üstünde pişmiş toprak bir kandil bulunmuştur¹¹ (Fig. 20-21). Kandil Yeşil ve Erdoğan (2013: 87, Kat.11, Res. 12) tarafından, MS. 2.yy.sonlarına tarihlendirilmiş olup mezarda bulunan sikkelerin tarihiyle de uyuşur. Kandilin diskus kısmına üç adet mask işlenmiştir. Mezarın en üst toprağında bulunması bu kandilin defin işlemi gerçekleşip üstü toprakla örtüldükten sonra mezar sahiplerinin yakınları tarafından bırakıldığını akla getirir. Olasılıkla ölenleri ruhuna ışık vermesi için bırakılmıştır. Günümüzde de Anadolu'nun bazı yerlerinde mezar başında ateş yakıldığı bilinmektedir (Önal 1998:268-269).

SONUÇ

Aizanoi'da 2012 yılında D9A açmasına Mezar 3 numarası ile tespit edilen mezar iki yetişkin insana aittir (Fig. 22). Bunlardan biri 35-40 yaşlarında bir erkek olup, diğerinin cinsiyeti tayin edilemese de kadın olma hatta erkeğin eşi olma ihtimali vardır. Mezara fazla eşya konmaması mezar sahiplerinin sosyal statüsü gösteren bir ibare olarak değerlendirilir mi? Bu sorunun cevabını ne yazık ki tam veremeyiz. Kişi ya da kişilerin ölmeden önceki tercihi ile de mezara çok ya da az eşya yerleştirilebilir. Örneğin bir çocuk mezarında çok sayıda mezar eşyası ve hediyesi ile karşılaşmak o çocuğun sosyal statüsünü örneğin çok

⁹ Env. No: A12.D9A.PT31

¹⁰ A12.D9A.M03.K01

¹¹ Env. No: A12.D9A.PT20

zengin bir aileden mi geldiğini gösterir yoksa çok küçük yaşta kaybedildiği için ailesi tarafından gittiği öteki dünyada onu koruması ve hatta orada oynaması için mi çok sayıda eşya yerleştirilmiştir? Her ikisi de mümkündür. Epigrafik kanıtlar olmadığı sürece sadece hipotez olarak kalacaktır.

Mezarda güvercin figürünü bulunması olasılıkla ölen ya da ölenlerin ruhunu öteki dünyaya taşımakla alakalıdır. Kuşlar hem erkek, hem kadın hem de çocuk mezarlarında bulunmuş olmakla birlikte kadın ve çocuklarınkinde daha yaygındır. *Aizanoi*'daki bu mezarda 2 adet hayvan figürünü bulunmuştur. Bunlardan horoz erkeklikle her zaman daha alakalı bir semboldür. Hatta günümüz Türkiye'sinde biri fazla dik başlılık yaptığında "horozlanma", "horoz gibi kabarma" ve benzeri sözler kadınlar için değil erkekler hatta en çok da delikanlılar için sarf edilmektedir. Eğer horoz bu orta yaşlarında ölen erkek ile ilgili yerleştirildiyse güvercin figürünü de diğer bireyle alakalı olarak konabilir ve erişkin bu bireyin bir kadın olma ihtimali bu yüzden daha yüksek diye düşünüyoruz. Kırık kemik obje de olasılıkla bir saç tokası ya da iğnesi olup kadın mezarlarında çıkmıştır. Terrakotta grotesk erkek başının mezara yerleştirilme nedeni ise yine mezara zarar vermek isteyen öteki dünyadaki kötü güçlere karşı ölenlerin ruhunu korumak ve kötü güçleri korkutmakla ilgili yani apotropaik anlamda olmalıdır.

Sikkelere gelince; MS. 4.yy.tarihli sikke çok büyük olasılıkla üst topraktan düşmüş ve mezara karışmıştır. 2. yy. sonlarına tarihlenen sikke *Kharon*'a verilmek üzere konmuş olmalıdır. Demir çiviler ise hem mezarın köşelerinde bulunması hem sayıların fazlalığı yüzünden ahşap sedye ile defin yapıldığını işaret etmektedir. Mezardaki 3 adet cam *unguentarium* parçası ise defin sırasındaki sıvı sunu töreni ile alakalı olmalıdır. 3 adet olması ise belki de mezar sahiplerinin yakınlarının sayısı ile bağlantılıdır. Yakını olan 3 kişi bu zarif *unguentarium*lardan sıvı hatta muhtemelen hoş kokulu bir sıvıyı döktükten sonra bırakmışlardır. Daha sonra olasılıkla mezarlık görevlileri tarafından mezarın kapak blokları ile mezar kapatılmış ve son olarak tek bir kandili mezar sahiplerine ışık vermesi için bırakılarak mezarlıktan ayrılmıştır.

KAYNAKLAR

Akman, Eyüp. 2012. "Türk Mitolojisinde ve Halk Şiirinde "Sarı/Kızıl Öküz" İnancı", *Türkiyat Mecmuası*, 22: 1-16.

Aldovandi, Ulisse. 1963. *Aldrovandi on Chickens. The Omithology of Ulisse Aldrovandi (1600)*, trans. L.R. Lind, Volume II, Book XIV, Rome: Universty of Oklahoma Press.

Alfaye Villa, Silvia. 2009. "Nails for the Dead: A Polysemic Account of an Ancient Funerary Practice", *Magical Practice in The Latin West: Papers from the International Cconference Held at the University of Zaragoza*, 30 Sept.-1 Oct. 2005 ed. R. Gordo-F. Marco Simo, Leiden: 427-456.

Anderson-Stajanovic, Virginia. 1987. "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", *AJA*, 91: 105-122.

- Altunkaynak, Erdoğan. 2003. "Yer Altı Diyarının Kartalı", *Gazi Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 26: 135-163.
- Altuntek, Nejla Serpil. 2010. "Şanlıurfa İli Bediüzzaman Mezarlığı Yazıtlarındaki 'Uçmak' ve 'Kapı' Metaforları Üzerine Bir Simgesel Antropolojik Çözümleme", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1): 5-32.
- Altuntek, Nejla Serpil ve Yılmaz Selim Erdal. 2014. "Bediüzzaman Mezarlığı'nda Ölüm: Toplumsal/Kültürel Görünümler" *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1): 71-100.
- Artun, Erman. 1998. "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9-10: 1-25.
- Barber, Bruno and David Bowsher. 2000. *The Eastern Cemetery of Roman London. Excavations 1983-1990*, London: Museum of London Archaeology Service.
- Başhan, Gönül. 2010. *Kütahya-Simav İlçesindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Beazley, John, Davidson. 1956. *Attic Black-figure Vase-painting*, Oxford: Oxford Uni. Press.
- Beazley, John. Davidson. 1963. *Attic Red-figure Vase-Painters*, Oxford: Oxford Uni. Press.
- Civelek, Aynur. 2006. "Stratonikeia-Akdağ Nekropolisi'nden Bir Mezar", *Anadolu /Anatolia* 30: 47-64.
- Csapo, Eric. 2006. "Cockfight, Contradictions and the Mythopetics of Ancient Greek Culture", *Art* 28: 9-41.
- Çeşmeli, İbrahim, 2015. "Kök Türklerde İkonografik Açıdan Kuş Figürleri", *Art-Sanat* 4: 67-80.
- Çetin, Çulpan Zaripova. 2008. "Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri" *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1): 155-168.
- Çıblak, Nilgün. 2005. "Mersin'de İnanç Merkezlerine Bağlı Kurban Törenleri", *Tübar*, XVII: 155-176.
- Dowden, Ken. 2006. *Zeus*, London-New York: Rotledge.
- Dover, Kenneth. 1978. *Greek Homosexuality*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Grinder Hansen, Keld. 1991, "Charon's Fee in Ancient Greece? Some Remarks on a Well-Known Death Rite", *Actahyperborea*, 3: 207-214.
- Higgins, Reynold. Aleyne. 1969. *Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum 1*, London: British Museum.
- Isings, Clasina. 1957. *Roman Glass From Dated Finds*, Groningen: Djakarta: Wolters.
- Kalafat, Yaşar. 2004. "Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 32: 1-16.

- Karakaş, Rezan. 2012. "Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular", *Turkish Studies*, 7/4: 2149-2161.
- Kasapoğlu, Hasan. 2012a. "Kemik Objeler", *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion 1997-2009 Yılları Yüze Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Araştırmaları*, ed. C. Başaran, İstanbul: Ege Yay., 171-176.
- Kasapoğlu, Hasan. 2012b. "Heykelcik ve Figürinler", *Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion 1997-2009 Yılları Yüze Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Araştırmaları*, ed. C. Başaran, İstanbul: Ege Yay., 177-192.
- Khashab, Abd El-Mohse. 1984. "The Cocks, the Cat, and the Chariot of the Sun", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 55: 215-222.
- Köker, Hüseyin. 2013. "Aizanoi Kazısı 2011-2012 Yılları Sikke Buluntuları", *Aizanoi I*, ed. Elif Özer, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 133-152.
- Kurtz, Donna Carol and John Boardman. 1971. *Greek Burial Customs*, London: Thames and Hudson.
- Kurtz, Donna Carol and John Boardman. 1975. *Athenian White Lekthoi*, Oxford: Oxford University Press.
- Mackay, Anne. 1994. "Museum Of Classical Archaeology, University of Natal: Two Youths From Boeotia", *Scholia: Studies in Classical Antiquity*, 3: 153-158.
- Oakley, John. 2003. "Death and Child", *Coming of Age in Ancient Greece: Images of Childhood from the Classical Past*. New Haven: Yale University Press, 163-194.
- Oktik, Nurgün ve Fethi Nas, "Ulus-Devlet ve Topluluklar: Midyat Örneği", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 121-142.
- Önal, Mehmet Naci. 1998. *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Ankara: KB. Yay.
- Önal, Mehmet Naci. 2000. "Muğla'da Nevruz", *Muğla Üniversitesi Sbe Dergisi*, 1 (2): 1-15.
- Önal, Mehmet Naci. 2003. *Muğla Efsaneleri (Araştırma-İnceleme)*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yay.
- Önal, Mehmet Naci. 2013. "Muğla'da Alevi-Tahtacı Kültürü", *Turkish Studies*, 8/9: 343-366.
- Öztürk, Nurettin ve Birol Can. 2007. "Erzurum Müzesi Cam Eserleri", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 24: 113-122.
- Peek, Werner. 1955. *Griechische Vers-Inschriften I*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Pollard, John. 1977. *Birds in Greek Life and Myth*, London: Thames and Hudson,
- Roux, Jean. Paul. 1999. *Altay Türklerinde Ölüm*, çev. A. Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı.
- Tahberer, Bekircan. 2005. *Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü*, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi, Adana.

Talas, Mustafa. 2009. "Mehmet Eröz'de Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Araştırma", ZFWT, 1 (2): 57-68.

Watson, Sadie. 2003. *An Excavation in the Western Cemetery of Roman London: Atlantic House, City of London*, London: Museum of London Archaeology Service.

Vermeule, Emily. 1979. *Aspects of Death in Early Greek Art and Poetry*, Los Angeles: University of California Press.

Yeşil, Merve ve Ufuk. L. Erdoğan. 2013. "Aizanoi 2012 Sezonu Kuzey Nekropolis Kandilleri", *Aizanoi I*, ed. Elif Özer, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 79-98.

Zeuner, Frederick. 1963. *A History of Domesticated Animals*, London: Hutchinson & Co.

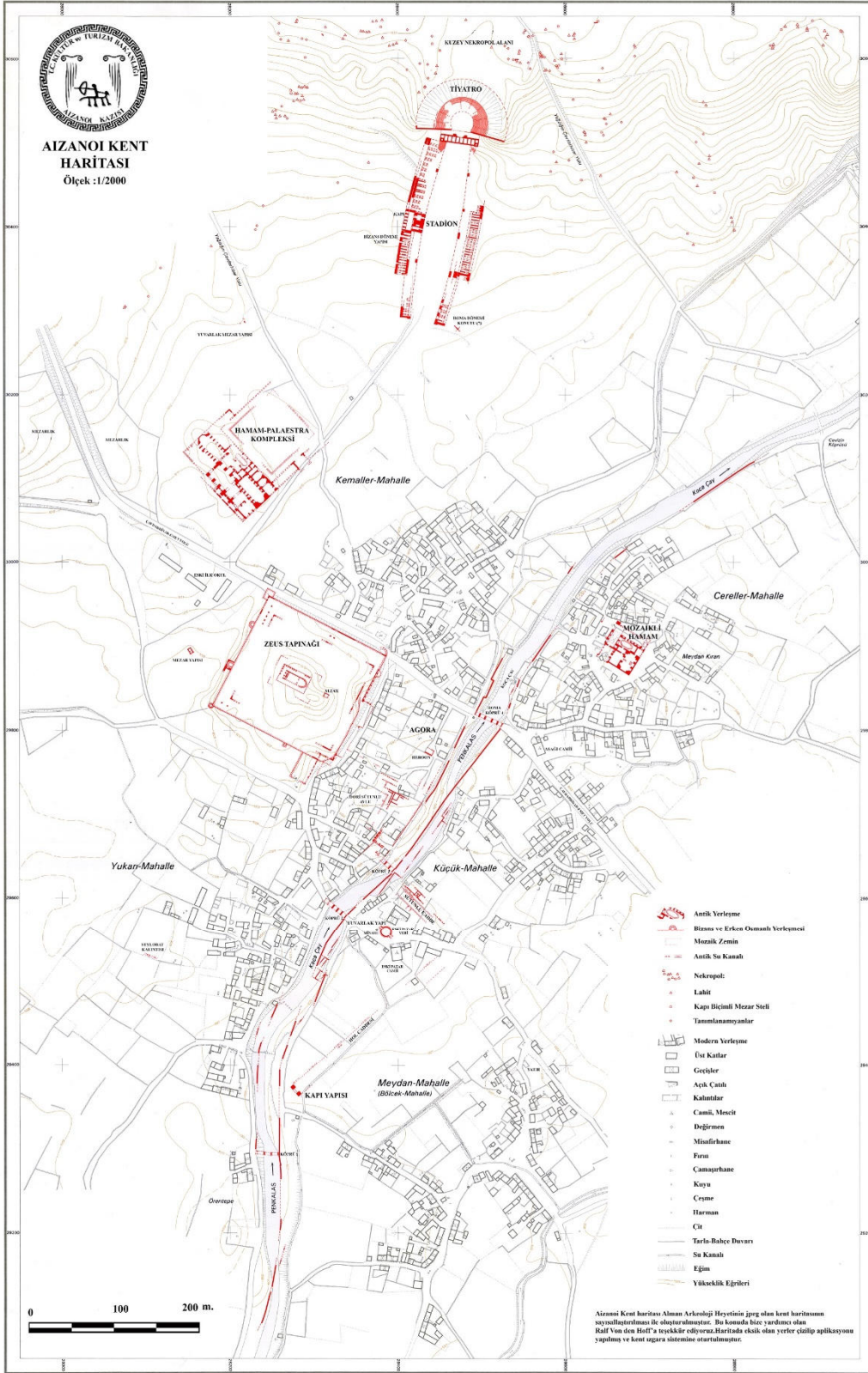

Fig. 1 Aizanoi Kent planı.

Fig. 2 Kuzey nekropolis.

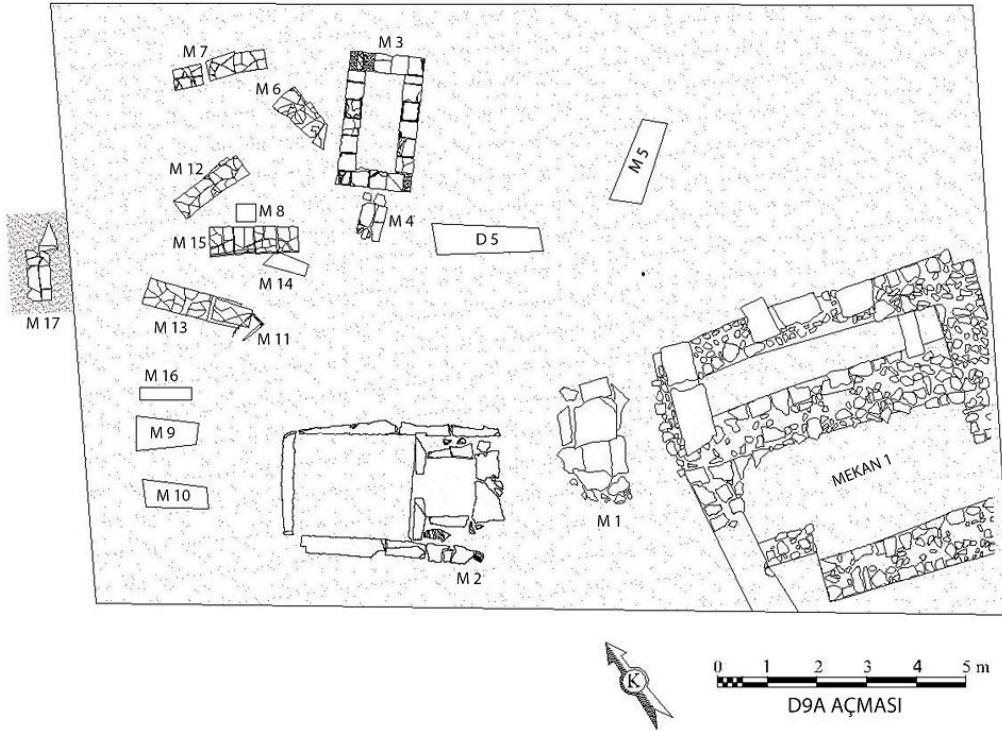
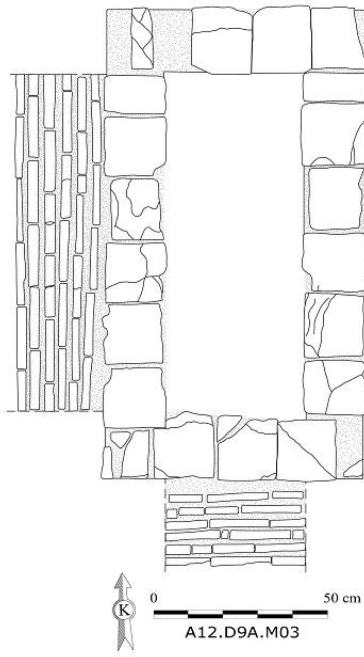

Fig. 3 Aizanoi kuzey nekropolis, D9A açması.

Fig.4

Fig.5

Fig.. 6

Fig. 7 Mezar ve buluntuları.

Fig. 8 Mezar 3'den çıkan civi.

Fig. 9. Mezar 3'den çıkan civi

A12.D9A.S08

Fig.10 M.S. 2.yy. sikkesi.

Fig. 11. Cam unguentarium parçası mezar 3'den.

Fig. 12 Cam unguentarium parçası.

Fig. 13 Horoz figürini

Fig. 14 Horoz figürini.

Fig. 15 Güvercin figürünü.

Fig. 16 Güvercin figürünü.

A12.D9A.PT31

Fig. 17 Grotesk baş.

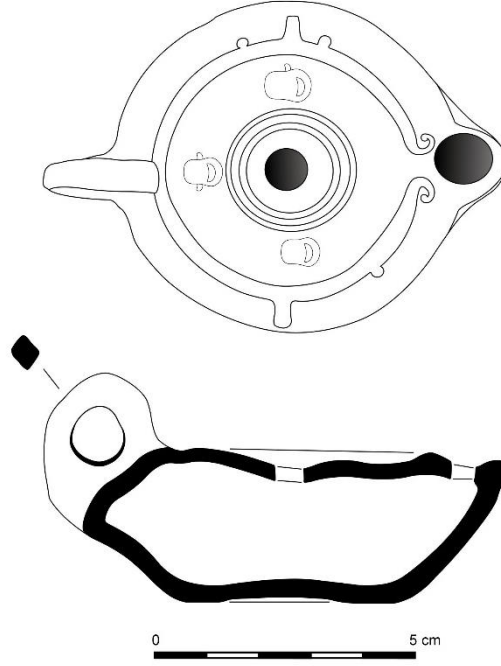
Fig. 18 Grotesk baş.

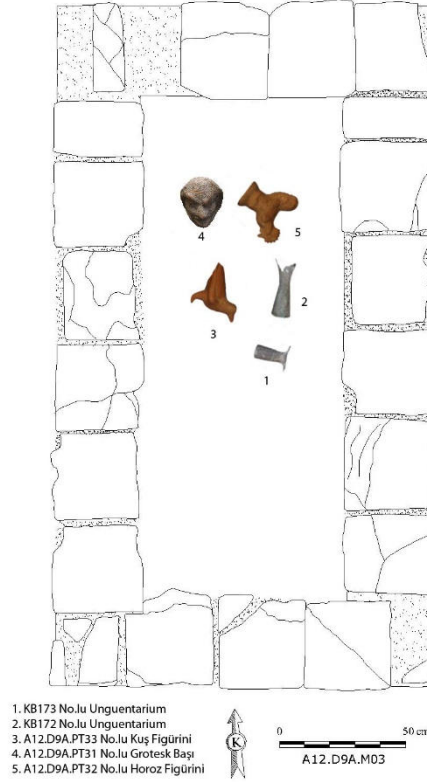
Fig. 19 Kemik obje.

Fig. 20 Kandil.

Fig. 21 Kandil çizimi.

1. KB173 No.lu Unguentarium
2. KB172 No.lu Unguentarium
3. A12.D9A.PT33 No.lu Kuş Figürünü
4. A12.D9A.PT31 No.lu Grotesk Başı
5. A12.D9A.PT32 No.lu Horoz Figürünü

0 50 cm
A12.D9A.M03

Fig. 22